

НЕКОЛИКО РЕЧИ О УЏБЕНИКУ *СРПСКОХРВАТСКИ:* *ПОЧЕТНИ ТЕЧАЈ* АМЕРИЧКОГ ЗАВОДА ЗА ИНОСТРАНУ СЛУЖБУ

У раду се анализира уџбеник за учење српског као страног језика америчког Завода за инострану службу, са циљем стварања шире и јасније слике о уџбеничким јединицама које су коришћене у реализацији наставе српског као страног језика средином двадесетог века. Коришћене су дескриптивна метода и метода теоријске анализе са техником анализе садржаја. Грађу за истраживање чинила су два тома уџбеника *Српскохрватски: почетни течај* – први из 1965, односно други из 1968. године. Резултати спроведеног истраживања су нам показали да је реч о уџбенику који је коришћен са циљем припреме припадника америчке дипломатије и тајних служби за обављање дипломатских и војнообавештајних активности на српском говорном подручју. У питању је један од првих уџбеника заснован на контрастирању српског и енглеског језика. Уџбеник се одликује садржајношћу и врло једноставним дидактичко-методичким обликовањем. Садржаји педесет лекција представљени су на организован, систематичан и поступан начин, омогућавајући савладавање српског језика према постулатима граматичко-преводне, аудио-лингвалне и директне методе. Узев у начелу, анализирани уџбеник је представљао полифункционално наставно средство које је коришћено више деценија.

Кључне речи: српск(охрватск)и као страни језик, *Српскохрватски: почетни течај*, Завод за инострану службу, дипломатска активност

Увод

У настави страних језика уџбеници се појављују као основна наставна средства која омогућавају стицање квалитетних знања и развој репродуктивних и продуктивних језичких вештина. Ксенија Кончаревић (2007: 73) сматра да је „проблематика конструисања и експертизе уџбеника једно од научно и практично најрелеватнијих подручја методике наставе страних језика”, због чега методичари широм света посебну пажњу усмеравају ка евалуацији уџбеника и провери њихове функционалности у наставној пракси. У методичкој литератури постоје опречна мишљења о стварној функционалности уџбеника и обично се крећу између оних који сматрају да уџбе-

ник обезбеђује коизинстентност и континуум у учењу (Олврајт, 1981; Онил, 1982; Литлџон, 1998) и оних који сматрају да уџбеник уме да буде вештачко наставно средство за изучавање непотребних језичких елемената (Хачинсон, Торес, 1994; Томлисон, 1998). Но, без обзира на опречна мишљења, од уџбеника се у настави страног језика очекује да ученику омогући усвајање знања о ученом језику уз одговарајуће одржавање нивоа мотивације и подстицања активности, креативности, стваралачког и критичког мишљења ученика (и наставника). Све функције уџбеника су, дакле, усмерене ка развоју комуникативне компетенције ученика, под којом се подразумева „скуп стечених граматичких знања и усвојених језичких вештина функционално употребљивих у одређеном друштвеном контексту, тј. комуникативној ситуацији” (Јањић, 2016: 236). Захваљујући правилном дидактичко-методичком обликовању, уџбеник обезбеђује учење страног језика на разноврсним, аутентичним и прагматичним садржајима којима се импровизују и вербализују реалне животне ситуације.

Питању функционалности и квалитета уџбеника у настави српског као страног језика пажњу је посветио већи број домаћих лингвиста, србиста и методичара наставе – Бугарски, 1984; Димитријевић, 1984; Ђерић, 1984; Гачић, 1986; Дабић, 1986; Игњатић, 1986; Маројевић, 1986; Михаиловић, 1986; Ломпар, 1995; Бјелаковић, 2007; Брборић, 2014; Оташевић, 2014; Ћорђевић, 2018; Новаковић, 2022, 2024. Сви су они у радовима сагласни да је на пољу унапређења наставних материјала током XX и XXI века, упркос специфичним друштвено-историјским и политичким догађањима, реализовано више функционалних активности и пројеката. Александар Новаковић (2022: 80) бележи да се период од 1960. до 1985. године може сматрати најплоднијим добом у погледу припреме и објављивања уџбеника (и приручника) за ову врсту наставе. Наиме, публикувано је преко сто библиографских јединица међу којима се налазе култни уџбеници за учење српског као страног језика – уџбеници Института за стране језике и Међународног славистичког центра.² Ове уџбенике користило је десетине хиљада странаца који су током деценија учили наш језик. Примера ради, Весна Ломпар (1995: 181) и Вељко Брборић (2014: 603), анализирајући један од најпознатијих уџбеника за учење српског као страног језика, износе запажање да је уџбеник професора Боже Ћорића *Српски језик за странце* „незаобилазан када је у питању почетни или средњи течај српско(хрватско)г језика као страног, односно да је реч о књизи с најдужим трајањем, за коју је тешко замислити да ће добити конкуренцију”. И остали уџбеници за учење српског као страног језика представљају врло корисна наставна средства за постизање примарног циља. Александар Новаковић (2022: 147) сматра да је већина актуелних уџбеника у настави српског као страног језика „на корак до полифункционалности”,

² „Не може се рећи да до сада ништа није урађено. Напротив. Има много тога – и доброг, и одличног – али много чега нема” (Оташевић, 2014: 25).

закључујући да им је потребно врло мало прилагођавања дидактичко-методичког обликовања како би били у стању да задовоље апсолутно све потребе ове (по свему) специфичне врсте наставе.

Методологија истраживања

Предмет и циљ истраживања

Научна истраживања нам показују да су странци српски језик изучавали у различитим периодима његовог постојања. Примера ради, професор Павле Ивић (1998: 65) сматра да се врхунац учења српског (као страног) језика догодио након пада Деспотовине, када је „постао један од дипломатских језика у југоисточној Европи”. Везујући своја истраживања за наведени период, Мирјана Маринковић (2010: 282) упознаје стручну јавност са једним од првих уџбеника за учење српског језика. Реч је о четворојезичном приручнику за учење страних језика – арапског, персијског, грчког и српског, који је пронађен у библиотеци цамије Сулејманија у Истанбулу и који су користили највиши представници Османског царства – султани, обласни заповедници, војници – у дипломатској преписци. Дакле, наш језик је коришћен у административне и војне сврхе, због чега су креирани и објављивани посебни уџбеници. У вези са тим, Александар Новаковић (2024) указује на постојање специјализованог уџбеничког комплета под називом *Уџбеник за српскохрватски* америчке Војне школе језика, написаног, објављеног и коришћеног средином шездесетих година двадесетог века у склопу припреме регрута за реализацију војнополитичких активности на српском говорном подручју. Радећи на сопственом стручном усавршавању у области методике наставе српског као страног језика, аутор овога рада је дошао у посед још једног уџбеника који је коришћен у (готово) идентичне сврхе. Реч је о уџбенику *Српскохрватски: почетни мечај*³ (1965) америчког Завода за инострану службу (енг. *Foreign Service Institute*). С обзиром на чињеницу да је до дана данашњег уџбеник остао непознат стручној јавности, у овом раду ћемо настојати да га детаљно анализирамо са циљем стварања шире слике о његовом месту и улози у реализацији наставе српског као страног језика након Другог светског рата.

Задаци истраживања

У складу са одређеним предметом и дефинисаним циљем истраживања издвојили смо следеће истраживачке задатке:

1. Утврдити место и значај уџбеника у настави српског као страног језика након Другог светског рата.

³ Изворни назив уџбеника гласи *Serbo-Croatian: Basic Course* (Washington: Foreign Service Institute).

2. Анализирати садржај и дидактичко-методичко обликовање уџбеника и пратећих јединица.

Методе, технике, инструменти и узорак истраживања

У складу са дефинисаним предметом, циљем и постављеним задацима истраживања користили смо методу теоријске анализе са техником анализе садржаја. Грађу за истраживање чинила су два тома уџбеника *Српскохрватски: почетни течај* америчког Завода за инострану службу, при чему је први том објављен 1965, а други 1968. године. Истраживање је спроведено током маја 2024. године.

Анализа резултата истраживања

Завод за инострану службу представља организациону јединицу америчке владе усмерену ка обезбеђивању висококвалитетних, иновативних обука и ресурса у процесу развоја стручњака за обављање спољних послова у склопу унапређивања спољне политике Сједињених Америчких Држава. Основан је 1946. године (Мансфилд, 1972: 1),⁴ са циљем обуке чланова дипломатске заједнице у обављању задатака у америчким амбасадама, конзулатима и другим представништвима у иностранству. Његов саставни део чини и Школа за језичке студије, у којој припадници америчке владе усавршавају своја знања страних језика и историјских, политичких, културних и економских аспекта живота одређене земље и региона (Гранара, 1988: 141). Осим припадницима америчке дипломатије, Завод пружа услуге оспособљавања запослених свим америчким агенцијама које имају контакте са иностранством. Полазници течајева су искључиво одрасле особе које ће користити учени страни језик при обављању својих послова у државној служби у иностранству (Џексон, Каплан, 2001: 71). Као основни циљеви Завода наводе се: 1. упознавање нових службеника са општим уводом и оријентацијом Завода; 2. подучавање нових официра језику и култури земље у којој ће обављати задатке; 3. припремање официра за обављање одговарајуће дужности; 4. проширивање свести официра о земљи у којој ће служити; 5. продубљивање разумевања питања националне безбедности и формирање политике за изабране службенике и 6. пружање прилике официрима за даље професионално усавршавање (Мансфилд, 1972: 2). Завод је током свог вишегодишњег постојања организовао на хиљаде течајева страних језика, а према информацијама на званичном веб-сајту, српск(охрватск)и језик налази се у трећој категорији означеној као „тешки језици”, за чије савладавање

⁴ Мансфилд (1972: 1) наводи да је у Сједињеним Америчким Државама институционална обука у спољним пословима започела давне 1826. године селективним обукама турског и арапског језика.

је потребно око четрдесет и четири недеље (или хиљаду и сто часова).⁵ Уџбеник *Српскохрватски: почетни течај* објављен је у два тома – први том 1965, а други 1968. године. У предговору овог уџбеника Хауард Соленбергер, један од првих директора Завода, упознаје полазнике течаја са историјским чињеницама у вези са српским језиком, наглашавајући да је, иако се користе два назива (српски и хрватски), реч о једном језику. Уџбеник је писан источном варијантом српско(хрватско)г језика, при чему у уџбенику има довољно материјала да се полазник курса упозна са обема варијантама.⁶ Аутори уџбеника су Чарлтон Хоџ⁷ и Јанко Јанковић, а помоћ у припреми дијалога им је пружила Елеонора Ивановић. Према речима аутора, уџбеник је настајао четири године током којих је пролазио константне евалуације и ревидирања: „Када би овај уџбеник био поново писан, он би несумњиво изгледао сасвим другачије”. Намењен је учењу српско(хрватско)г језика на самим часовима уз помоћ изворног говорника / инструктора / предавача⁸ ради стицања компетенција за ограничено, али активно коришћење језика. Уз уџбеник је несумњиво долазила и аудио-касета: „Ако неко слуша снимке, видеће да они прате штампани материјал прилично уверљиво. Међутим, говорници који су направили снимке не би увек рекли ове ствари на потпуно исти начин” (стр. 5). Писан је контрастивно уз константно истицање сличности и разлика између српско(хрватско)г и енглеског језика.

Уџбеник *Српскохрватски: почетни течај* представља врло садржајно наставно средство које садржи мноштво материјала који се може користити за учење српско(хрватско)г језика. Уџбеник има укупно 1304 странице. Садржи педесет лекција/јединица, при чему се у првом и другом тому обрађује укупно по двадесет и пет лекција. Лекције омогућавају савладавање српско(хрватско)г језика према граматичко-преводној, директној и аудио-лингвалној методи. Све лекције у уџбенику имају троделну (или четвороделну) структуру. Састоје се из насловљеног дијалога (енг. *Basic Sentences*), спорадичних напомена о култури (енг. *Cultural Note*), граматичких објашњења (енг. *Grammatical Notes*) и већег броја граматичких и конверзационих вежби (енг. *Grammatical Drills*). Дијалози у уџбенику уводе постепено

⁵ За више информација видети: <https://www.state.gov/foreign-language-training/>.

⁶ Латинички текстови писани су јекавском варијантом српско(хрватско)г језика.

⁷ Џексон и Каплан (2001: 71) наводе да се име и дело Чарлтона Хоџа (и његових колега Хенрија Лија Смита, Чарсла Фергусона и Алберга Валдмана) везује за прве дане функционисања Завода за инострану службу.

⁸ На самом почетку уџбеника налази се листа најчешћих израза који се користе у учионици (са њиховим преводним еквивалентима): *Поновите за мноштво, Сви заједно!, Појединачно!, Још једанпут!, Продужите / Наставите / Даље!, Почните, Ваш је ред, господине Н., Довољно, хвала!, Чекајте мало!, Где смо стали?, Одмор / Прекид!, Страна двадесет прва, друга, осма..., Окрените страну двадесет осму!, Да пређемо на страну..., Преведите!, Имам једно питање!, Шта значи реч ђак?* и сл.

граматику и речник, омогућавајући стицање основних знања о структурираном разговору. У читавом уџбенику приказани су у форми разговора између особе А и особе Б, при чему се уочава поступност у представљању реплика (в. фотографију 1). Иако се у уџбенику латиничко писмо користи као доминантно, приликом представљања дијалога употребљава се и ћирилично писмо. Све реплике у дијалозима су преведене на енглески језик, а коришћене речи акцентоване.

	A	
	^ˈ	^ˈ
where is	gdje je	где је
	^ˈ	^ˈ
embassy	ambasada	амбасада
	3 ˋ 2 2 ˋ 1#	3 ˋ 2 2 ˋ 1#
Where is the embassy?	Gdje je ambasada?	Где је амбасада?

Фотографија 1. Пример представљања реплике у анализираном уџбенику

У дијалозима се обрађују теме из свакодневног живота. Сваки од њих носи једноставан наслов на основу кога се може закључити његова садржина: *Поздрављање, Место и правац, Хотел, Пријатељи, Излазак, У ресторану, Тражење обавештења, Упознавање, Тражење некога, Где станујете, Одакле сте?, О породици 1, Излазак, О породици 2, Град и околина, Путовање возом, У Београду, Пут у Скопље, Састанак са пријатељем, Знаменитости града, Викенд, Пут у Београд, Код пријатеља, Пијаца, У гаражи (први том); Стамбене прилике, У робној кући, О културном животу, На вечери, О школама, Облачење, Становништво Југославије, Путовање зими, Како је створена Југославија, Пут у Скопље 2, Како је створена Југославија 2, Разговор са једним сељаком на њиви, Како је створена Југославија 3, На корзу, Како је створена Југославија 4, Фудбалска утакмица, Географија Југославије, Велесајам, Географија Југославије 2, Код лекара, Географија Југославије 3, У одељењу за визе, Реформација, Привреда и Препород XIX века (други том). Структура дијалога се, са савладавањем лекција, усложњава уз поштовање принципа систематичности и поступности. Зато су у одређеном броју лекција уз дијалоге представљени и сложенији текстови за читање (у виду Јованових писама или краћих есеја) (енг. *Reading Selection*): *Пут у Београд* (XXII лекција), *Пијаца* (XXIV лекција); *О културном животу* (XXVIII лекција), *О школама* (XXX лекција), *Становништво Југославије* (XXXII лекција), *Како је створена Југославија* (XXXIV, XXXVI, XXXVIII и XL лекција), *Географија Југославије* (XLII, XLIV и XLVI лекција), *Реформација* (XLVIII лекција) и *Препород XIX века* (L лекција). Неретко се након самих дијалога полазници течајева упознају са информацијама које су ау-*

тори удбеника сматрали важним за успостављање несметане комуникације са српским домицилним становништвом: називима етника (VIII лекција); садржајем наставног програма у гимназији (XXX лекција), бројем становника у појединим републикама, етничком структуром становништва (XXXII лекција), речником за именовање временских прилика (XXXIII лекција), библиографијом најзначајнијих извора о постанку Југославије (XL лекција), странама света (XLIV лекција), деловима тела и речником за именовање болести (XLV лекција) и речником за именовање конзуларних послова (XLVII лекција). У одређеном броју лекција су након дијалога (а пре граматичких објашњења) предочене важне напомене о култури и животу на српском говорном подручју. У њима су објашњене најважније културолошке разлике између српског и америчког друштва: употреба речи *муж/жена, господин/госпођа, супруг/супруга* (IV лекција), именовање *забаве* коришћењем речи *село, посело, чај, чајанка, пријем, приредба, коктел-партија, бифе и жур* (XXIII лекција), односно именовање елемената спортске игре зване *фудбал* (XLI лекција). Остали елементи материјалне и нематеријалне културне баштине српског народа објашњени су кроз дијалоге и текстове за читање. Полазници течајева упознају се у лекцијама са: (главним и већим) градовима југословенских држава, знаменитим местима у бившој Југославији (Дубровником, Далмацијом, Сплитом, Топчидером, Кнез-Михаиловом улицом, Калемегданом, Фрушком гором, Сремским Карловцима, Врњачком Бањом, Нишком бањом), уобичајеним начином живота (изласком у град, биоскоп, ресторан, цркву), историјским и економским приликама, образовним системом, природним богатствима (речним и планинским системима), значајем ћирилице.

Стефа
I
енглес
Објаш
на ист
ка. Др
енглес
и обја
конкр
реба, и
истиц

NOTES

Вуком

Note 2.1 Noun: Genders

Da li je hotel na levo? Da, jeste. On je blizu.
Da li je stanica blizu? Ne, ona nije blizu.
Da li je kolodvor blizu? Ne, on nije blizu.
Ovde je pozorište. Ono nije daleko.
To je restoran.

ћењем
алога.
зље се
г јези-
лент у
опису
мене у
и пот-
фичко

Serbo-Croatian nouns fall into three classes according to gender: masculine, feminine and neuter. Masculine nouns are replaceable by masculine pronouns (as /*on*/ 'he [or other masculine referent]' above) feminine (as /*ona*/ 'she [or other feminine referent]' and neuter by neuter (as /*ono*/ 'it [or other neuter referent]'). Note that /*on*/ refers back to /*hotel*/ and /*kolodvor*/, /*ona*/ to /*stanica*/, and /*ono*/ to /*pozorište*/ (or /*kazalište*/). The answer uses /*ona*/ when /*stanica*/ 'station' is used, but /*on*/ when /*kolodvor*/ 'station' is used. Some nouns which have occurred so far and their categories are:

<u>Masculine</u>	<u>Feminine</u>	<u>Neuter</u>
<i>dan</i>	<i>noć</i>	<i>jutro</i>
<i>gospodin</i>	<i>gospođa</i>	<i>pozorište</i>

Фотографија 2. Граматичка објашњења у анализираном уџбенику

Обрађене су следеће граматичке јединице: гласови српског језика, ћирилично/латиничко писмо, самогласници, акценат и интонација (I лекција), род, глаголи *јесам* и *нисам*, речи за постављање питања (II лекција), придеви – номинатив једнине (III лекција), личне заменице, одрични облик глагола (IV лекција), презент глагола, однос придева и прилога (V лекција), акузатив једнине именица и придева, глаголи *желети* и *воleti*, инфинитив глагола (VI лекција), номинатив и акузатив множине именица и придева, слагање придева са именицама, облици једнине и множине речи *вече* и *вечер*, одричан облик глагола у презенту (VII лекција), презент глагола *бити*, номинатив и акузатив личних заменица (VIII лекција), датив једнине и множине именица, одрични облик глагола (XIX лекција), датив придева и заменица, изрази *је л' те* и *зар не* (X лекција), генитив именица и придева, заменица *оно* (XI лекција), акузатив именица мушког рода, акузатив и генитив заменица, падежи и ред речи у реченицама, енклитике (XII лекција), основни бројеви, остале речи за изражавање бројности, глаголи *имати*, *хтети*, *моћи* (XIII лекција), именице *дете*, *брат*, *господин*, *кћи*, збирне именице и бројни придеви (XIV лекција), инструментал именица и заменица, предлог *с/са* (XV лекција), вокатив, преглед именица и придева, преглед заменица и поименичених придева (XVI лекција), прошло време, преглед глагола и њихова подела (XVII лекција), перфекат (XVIII лекција), футур I (XIX лекција), распоред енклитика у реченици, глагол *хтети*, везничка реч *што* (XX лекција), глаголски вид, глагол *имати* (XXI лекција), императив, акценатски обрасци (XXII лекција), глаголи *имати*, *бити*, *требати*, именица *гост*, плусквам-перфекат (XXIII лекција), рефлексивни глаголи (XXIV лекција), партицип пасива, гласовне алтернације са *j* (XXV лекција); поређење придева и прилога, изузеци од правила (XXVI лекција), заменица *нека*, образовање придева и прилога (XXVII лекција), глагол *бих/би*, образовање придева (са проширењем -ск-, -(а)н-, -њ-и), антоними придева (XXVIII лекција), редни бројеви, генитив и акузатив са значењем времена (XXIX лекција), глаголски прилог прошли (XXX лекција), глаголске именице (XXXI лекција), глаголски прилог садашњи, именице са завршетком на -ин, -ац (XXXII лекција), везничка реч *ако* (XXXIII лекција), употреба прилога *кад* (XXXIV лекција), везник *да*, условне реченице (XXXV лекција), аорист и имперфекат (XXXVI лекција), суфикс -в, -вши (XXXVII лекција), префикси (XXXVIII и XXXIX лекција), глаголи са више префикса (XL лекција), предлози (са једним или два падежа) (XLI лекција), образовање нових речи (XLII лекција), гласовне промене и преглед облика глагола (XLIII лекција), основе именица и глагола (XLIV лекција), суфикси и образовање речи (XLV лекција), префикси и суфикси у образовању нових придева (XLVI лекција), образовање придева и глагола (XLVII лекција), преглед глаголских облика (XLVIII лекција), сла-

гање именица и глагола (XLVIX лекција) и ред речи у реченици (L лекција). Веома је важно напоменути да се у свакој од педесет лекција на самом крају граматичког прегледа уведе нови глаголи са јасно назначеним најфреквентнијим облицима.

Граматичка вежбања су у уџбенику представљена у виду већег броја реченица (разврстаних по одељцима) које би наставник и ученици требало да понове (енг. *Grammatical Drill*),⁹ памтећи на тај начин говорне обрасце. Представљају основну одлику аудио-лингвалне методе у учењу страних језика. У сваком одељку дат је јасан и недвосмислен задатак за наставника и ученике. У њима се од ученика се посебно очекује да преслушане обрасце употребе у конкретnoj говорној ситуацији користећи научене (и очекиване) реплике „без дискутовања/размишљања зашто се нешто баш тако каже на српско(хрватско)м језику” (в. фотографију 3): „Имитација треба да буде она чији је језик стандардан, али не и књишки. [...] Било да неко ради са изворним говорником или са снимком, свака српскохрватска реч, фраза или реченица морају се понављати гласно, јасно, имитирајући изговор што је уверљивије могуће” (стр. 5). Анализа свих радних налога, задатака и вежбања нам је показала да су у уџбенику заступљене вежбе одговора, замене и трансформације. Повремено се у уџбенику појављују и питања отвореног типа у вези са текстовима за читање, којим се проверава колико су ученици разумели њихову садржину.

3.1.2 Multiple substitution drill with negative transform.

The following drill gives two substitutions for the same sentence. On initial drilling these substitutions are to be made one at a time. Below the drill outline the complete substitutions which may be made are given. This will illustrate the order in which substitutions may be made in future drills.

Two other drills are added. These are to be drilled in the same way.

3.1.2 Multiple

	1	2	
<u>Tomin</u> hotel je <u>veliki</u> .	Zorin	mali	neudoban
1 2	Jovanov	rdav /loš	lep /lijep
<u>Tomin</u> hotel nije <u>veliki</u> .	njegov	dobar	čist
1 2	njihov	jeftin	prljav
	Ivanov	skup	
	Tomov	udoban	

Фотографија 3. Пример граматичког вежбања у анализираном уџбенику

У погледу дидактичко-методичког обликовања уџбеник се у потпуности уклапа у стандарде који су били актуелни у периоду након Другог

светског рата. За разлику од уџбеника америчке Војне школе језика, у овом уџбенику нема фотографија, илустрација и графичких приказа. Табеларни прикази се користе, како је раније наведено, ради организованијег представљања граматичких законитости. На крају оба тома налази се врло садржајан српско-енглески речник, док се на крају другог налази и индекс обрађених граматичких јединица српско(хрватско)г језика.

Закључак

Анализа уџбеника *Српскохрватски: почетни течај* америчког Завода за инострану службу допринела нам је бољем разумевању историјског развојка методике наставе српског као страног језика након Другог светског рата, за који се, судећи према доступним подацима, везује врло развијена и богата продукција наставних средстава за учење нашег језика као страног. Иако уџбеник до сада није био предмет евалуације, реализовано истраживање упознало нас је са значајем који је уџбеник заиста имао у наставном процесу. По свему судећи, активно је коришћен седамдесетих и осамдесетих година прошлог века за припрему чланова америчке дипломатије упућиваних на рад у амбасаде и конзуларна представништва у главне градове југословенских држава. Осим тога, несумњиво су га користили и припадници других америчких служби који су своје знање српског као страног језика стицали у оквиру делатности Завода за инострану службу. Реч је о једном од најобимнијих уџбеника написаном кроз контрастирање српског и енглеског језика. Његовом објављивању је претходила вишегодишња припрема. Кроз укупно педесет лекција аутори су настојали да полазнике интезивног течаја за релативно кратко време оспособе да разумеју и користе српски језик ради лакше интеграције међу српско домицилно становништво. Дидактичко-методичко обликовање уџбеника у потпуности је одговарало тада актуелној наставној методологији. Лекције су дизајниране на начин који је омогућавао савладавање српско(хрватско)г језика према граматичко-преводној, директној и аудио-лингвалној методи. Коришћење уџбеника подразумевало је присуство предавача, искључиво матерњег говорника српског језика, односно коришћење пратећих аудио-записа. За разлику од савремених уџбеника, који су усмерени ка мисаоном ангажовању ученика, анализирани уџбеник је претпостављао учење језика кроз већи број понављања и памћења унапред датих исказа. Садржаји су организовани на логичан, поступан и систематичан начин, при чему се од апаратуре употребљавају табеларни прикази. Уџбеник је у време објављивања представљао врло корисно наставно средство за савладавање нашег језика. Захваљујући побројаним карактеристикама, и уз залагање предметног професора, уџбеник је омогућавао (релативно) брзо напредовање кандидата у савладавању нашег језика. Узев у начелу, анализи-

рани уџбеник је представљао функционално наставно средство. Овим путем исказујемо веровање да ће у блиској будућности истраживачи и методичари наставе реализовати додатна истраживања у тежњи ка стварању потпуније слике о његовом месту и улози коју је имао у развоју методике наставе српског као страног језика и, генерално, уџбеничке продукције.

Литература

- Брборић, 2014: В. Брборић, Књига која траје: уџбеник Српски за странце Боже Ђорића. *Српски језик*, 19, 595–604.
- Ђорђевић, 2017: К. Ђорђевић, Анализа грешака словачких матерњих говорника на почетном нивоу учења српског језика као страног. *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca*, VII, 691–697.
- Јањић, 2016: М. Јањић, Утицај прагматичке лингвистике на токове савремене наставе језика. *Српски језик*, XXI, 231–244.
- Кончаревић, 2007: К. Кончаревић, О неким параметрима структурно-садржинског обликовања уџбеника српског језика као страног у индолошкој средини, у: М. Дешић (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси*. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 73–82.
- Ломпар, 1995: В. Ломпар, Божо Ђорић: Српски за странце. *Књижевност и језик*, 43(3/4), 179–181.
- Новаковић, 2022: А. Новаковић, *Уџбенички комплет у настави српског као страног језика*. Ниш: Филозофски факултет.
- Новаковић, 2024а: А. Новаковић, *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата*. Ниш: Филозофски факултет.
- Новаковић, 2024б: А. Новаковић, Уџбеник за српскохрватски америчке Војне школе језика: уџбенички комплет за учење српског као страног. *Лингвометодика*, 1(1), (у припреми).
- Оташевић, 2014: Ђ. Оташевић, Приручници за наставу српског језика као страног. *Лингвистичке актуелности*, 25, 21–30.

- Braun, 2004: H. D. Brown, *Language assessment: Principles and classroom practices*. NY: Pearson Education.
- Bugarski, 1984: R. Bugarski, Pregršt pitanja o srpskohrvatskom kao stranom jeziku, u: P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*. Beograd: Institut za strane jezike, 17–22.
- Dabić, 1986: B. Dabić, Neka pitanja iz nastave srpskohrvatskog jezika u slovenskim zemljama, u: P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog”*. Beograd: Institut za strane jezike, 127–131.
- Dimitrijević, 1984: N. Dimitrijević, Uslovi modernizacije srpskohrvatskog jezika

- kao stranog, u: P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*. Beograd: Institut za strane jezike, 34–40.
- Džekson, Kaplan, 2001: F. Jackson, M. Kaplan, Lessons learned from fifty years of theory and practice in government language teaching, u: J. E. Alatis, A. H. Tan (Eds.), *Georgetown University round table on languages and linguistics 1999: Language in our time*. Washington, DC: Georgetown University Press, 71–87.
- Đerić, 1984: R. Đerić, O nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog u JNA, u: P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*. Beograd: Institut za strane jezike, 68–69.
- Gačić, 1986: Z. Gačić, Kako poboljšati motivaciju naših polaznika, u: P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog”*. Beograd: Institut za strane jezike, 141–145.
- Granara, 1988: W. Granara, Area Studies Integration: Towards a Content-Based Curriculum at The Foreign Service Institute. *Al-Arabiyya*, 21(1/2), 141–146.
- Hačinson, Tores, 1994: T. Hutchinson, E. Torres, The textbook as agent of change. *ELT Journal*, 48(4), 315–328.
- Ignjatić, 1986: Z. Ignjatić, Specijalizovani tečajevi srpskohrvatskog jezika za strane studente, u: P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog”*. Beograd: Institut za strane jezike, 113–116.
- Litldžon, 1998: A. Littlejohn, The analysis of language teaching materials: Inside the Trojan horse, u: B. Tomlinson (ed.), *Materials development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 190–216.
- Mansfield, 1972: M. Mansfield, *25th Anniversary of Foreign Service Institute* [Speeches]. ScholarWorks at University of Montana. <https://jstor.org/stable/community.34028128>
- Marojević, 1986: R. Marojević, Teorijsko–metodološka pitanja nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog, u: P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog”*. Beograd: Institut za strane jezike, 34–37.
- Matijus i sar., 1991: A. Matthews, M. Spratt, L. Dangerfield, *At the Chalkface: Practical Techniques in Language Teaching*. UK: Thomas Nelson.
- Mihailović, 1984: Lj. Mihailović, O učenju i nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog, u: P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*. Beograd: Institut za strane jezike, 13–16.
- Olvrajt, 1981: R. Allwright, What do we want teaching materials for?. *ELT Journal*, 36(1), 5–18.
- Onil, 1982: R. O'Neill, Why use textbooks?. *ELT Journal*, 36(2), 104–111.
- Ričard, Rodžers, 2001: J. Richards, T. Rodgers, *Approaches and Methods in Language Teaching* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, 1996: B. Tomlinson, *Materials development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Извори*
- Hodge, Janković, 1965: C. Hodge, J. Janković, Serbo-Croatian: basic course (volume

- 1). Washington, DC: Department of State, Foreign Service Institute.
- Hodge, Janković, 1968: C. Hodge, J. Janković, Serbo-Croatian: basic course (volume 2). Washington, DC: Department of State, Foreign Service Institute.

Aleksandar M. Novaković

A FEW WORDS ABOUT THE TEXTBOOK *SERBO-CROATIAN: BASIC COURSE OF THE AMERICAN FOREIGN SERVICE INSTITUTE*

Summary

The paper analyzes a textbook for learning Serbian as a foreign language, developed by the US Foreign Service Institute. The aim is to provide a broader and clearer understanding of the textbook units used in teaching Serbian as a foreign language in the mid-twentieth century. We employed a descriptive method and theoretical analysis, using content analysis techniques. The research material consisted of two volumes of the textbook titled *Serbo-Croatian: Basic Course*—the first from 1965 and the second from 1968. The results of the study indicate that the textbook was designed to prepare American diplomats and intelligence officers for diplomatic and military intelligence activities in Serbian-speaking regions. It is one of the earliest textbooks based on a contrastive approach between Serbian and English. The textbook stands out for its content and its very simple didactic-methodological design. The fifty lessons are presented in an organized, systematic, and step-by-step manner, enabling learners to master the Serbian language according to the principles of the grammar-translation, audio-lingual, and direct methods. Overall, the analyzed textbook set represented a multifunctional teaching tool used for several decades.

Keywords: Serbian (Croatian) as a foreign language, *Serbo-Croatian: Basic Course*, Foreign Service Institute, diplomatic activity